

GODIŠNJI SEMINAR O BORBI PROTIV KORUPCIJE U EUROPSKOJ UNIJI 2015. – ZAMRZAVANJE, ODUZIMANJE I POVRAT IMOVINSKE KORISTI OSTVARENE KAZNENIM DJELOM

UDK 061.1(4)EU(047)

343.272(4)EU(047)

Marina Gutschy, mag. iur.*

U organizaciji Akademije europskog prava (*Die Europäische Rechtsakademie*, ERA) u Trieru, Njemačka, 27. i 28. travnja 2015. godine održan je *Godišnji seminar o borbi protiv korupcije u Europskoj uniji – zamrzavanje, oduzimanje i povrat imovinske koristi ostvarene kaznenim djelom*. U skladu s proklamiranom intencijom kontinuirane edukacije, ERA već dugi niz godina okuplja kaznenopravne stručnjake iz redova sudaca, odvjetnika, tužitelja, policije i akademske zajednice u cilju razmjene informacija i najbolje prakse, među ostalim i u području suzbijanja korupcije. Ovogodišnji je seminar tako okupio nešto više od četrdeset sudionika iz različitih europskih država u raspravi o najboljim metodama i načinima traganja i oduzimanja protupravno stečene imovinske koristi s naglaskom na policijsku i pravosudnu suradnju unutar i izvan granica Europske unije.

Glavne teme koje su bile predmetom razmatranja na seminaru jesu sljedeće: najnoviji pravci razvoja politike oduzimanja i povrata imovinske koristi ostvarene kaznenim djelom na razini Europske unije, trendovi na nacionalnoj i internacionalnoj razini vezano uz oduzimanje imovinske koristi uz razmjenu iskustava radi povećanja učinkovitosti postupka oduzimanja imovinske koristi te oduzimanje imovinske koristi u kibernetičkom prostoru, koje je apostrofirano kao vodeći izazov s kojim ćemo se suočavati *pro futuro* u ovom području. U osnovi te su teme bile obrađivane kroz četiri sekcije. Prva, uvodna sekcija bila je posvećena općenitim napomenama o sustavu zaštite financijskih interesa Europske unije i ulogama Europskog ureda za sprječavanje korupcije (*European Anti-Fraud Office, OLAF*) i Europske jedinice za pravosudnu suradnju (*The European Union's Judicial Cooperation Unit, EUROJUST*) unutar tog sustava. Druga je sekcija bila posvećena iskustvima u postupcima oduzimanja imovinske koristi u pojedinim državama članicama Europske unije. Konkretno, tužitelji i odvjetnici iz Nizozemske, Belgije, Španjolske i Ujedinjenog Kraljevstva prikazali su glavne teškoće s kojima se svakodnevno suočavaju u nastojanju da liše počinitelje kaznenih djela profita koji su ostvarili ilegalnim aktivnostima. U trećoj sekciji prikazani su pravni i praktični aspekti oduzimanja imovinske koristi u kibernetičkom prostoru te uloga privatnog sektora u praćenju tokova novca u slučajevima takozvanog kibernetičkog pranja novca. Posljednja, četvrta sekcija osmišljena je kao okrugli stol, pri čemu su sudionici okruglog stola analizirali pojedine

* Marina Gutschy, znanstvena novakinja – asistentica na Katedri za kazneno procesno pravo Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

odredbe Direktive 2014/42/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 3. travnja 2014. o zamrzavanju i oduzimanju predmeta i imovinske koristi ostvarene kaznenim djelima u Europskoj uniji.

Nakon pozdravnog govora i upoznavanja s programom seminara, koje je u ime organizatora održao **Laviero Buono**, uslijedila su izlaganja u okviru prve sekcije. Prvi je izlagao **Tamas Kovacs**, voditelj odjela za prevenciju prijevare u OLAF-u. Njegovo je izlaganje bilo posvećeno ovlastima i ulozi OLAF-a u sustavu zaštite financijskih interesa Europske unije. Izlaganje je započeo kratkim prikazom povijesnog razvoja OLAF-a, nakon čega je istaknuo temeljne zadaće OLAF-a danas. U osnovi je riječ o tijelu koje ima dvije temeljne funkcije – funkciju istraživanja slučajeva korupcije i zlorabe službenih ovlasti od strane službenika zaposlenih u institucijama Unije te funkciju kreiranja i razvoja politike Europske komisije za suzbijanje prijevare na štetu Europske unije. U suštini, obje te funkcije streme istom cilju – zaštiti financijskih interesa Unije. Pri tom je g. Kovacs, koristeći se primjerima iz prakse, nastojao približiti pojam prijevare na štetu financijskih interesa Unije sudionicima seminara. U tom pogledu detaljno je opisao postupak istraga koje se provode u okviru OLAF-a počevši od samog trenutka zaprimanja informacija o uočnim nepravilnostima, preko procesa odabira slučajeva na kojima će se raditi prema kriteriju prioritarnih područja istraživanja, do preporuka ravnatelja OLAF-a, koje slijede nakon provedenih istraga. Zaključno je istaknuo važnost suradnje ne samo s drugim institucijama, poput Europskog policijskog ureda i Europske jedinice za pravosudnu suradnju, nego i s nadležnim tijelima država članica Unije, ali i tijelima država nečlanica, te je kao primjer uspješne suradnje istaknuo djelovanje OLAF-a u koruptivnom skandalu vezanom uz program Ujedinjenih naroda *Nafta za hranu (Oil for food programme)*. Sljedeći izlagač bio je **Oscar Solzano** iz Međunarodnog centra za povrat protupravno stečene imovinske koristi u okviru Instituta za vladavinu u Baselu. U svojem izlaganju opisao je dva temeljna modela oduzimanja imovinske koristi – kazneni i civilni. S aspekta učinkovitosti kritizirao je rješenja usvojena u ranije spomenutoj Direktivi 2014/42/EU. Iznoseći statističke podatke, kazao je kako je sasvim jasno da je civilni model jedini koji donekle uspješno generira rezultate u smislu oduzimanja protupravno stečene imovinske koristi, dok je kao glavne prepreke u kaznenom modelu oduzimanja imovinske koristi identificirao manjkavo funkcioniranje instrumenata usvojenih u Uniji koji se temelje na načelu uzajamnog priznanja odluka i iznimno visok dokazni standard koji se primjenjuje u kaznenom postupku. Posljedično, ocijenio je kako kazneni model oduzimanja imovinske koristi može funkcionirati jedino uz prebacivanje tereta dokazivanja (ne)zakonitog podrijetla imovine u kaznenom postupku na optuženika. Posljednje izlaganje u prvoj sekciji seminara održao je **Lefi Gorts**, švedski nacionalni tužitelj u EUROJUST-u. Naglasak u njegovu izlaganju stavljen je na iskustva EUROJUST-a u postupcima oduzimanja imovinske koristi, odnosno na identificiranje potencijalne dodane vrijednosti koju u tom pogledu ima EUROJUST. Kazao je kako je kazneno djelo prijevare vodeće kazneno djelo po zastupljenosti među kaznenim djelima s kojima se EUROJUST susreće u praksi te da se koncept prijevare tumači široko. Prema njegovu mišljenju, unatoč brojnim mehanizmima koji EUROJUST-u stoje na raspolaganju, međunarodna suradnja u području oduzimanja

imovinske koristi deficitarna je uslijed različitih procesnih rješenja koja se primjenjuju u zakonodavstvima pojedinih država. Želeći ilustrirati navedeni problem, naveo je da je nemoguće izvršenje odluka donesenih u sustavima koji poznaju oduzimanje imovinske koristi bez osude (*non-conviction based confiscation*) u onim sustavima koji ne usvajaju takvo rješenje. Dodatni je problem i činjenica da takozvani Uredi za povrat protupravno stečene imovinske koristi (*Asset Recovery Office, ARO*) ne funkcioniraju na odgovarajući način te da se nacionalna tijela kaznenog progona ne oslanjaju u dovoljnoj mjeri na rad tih Ureda u postupku identificiranja protupravno stečene imovinske koristi.

Kao što je prethodno opisano, uslijedila je sekcija prikaza nacionalnih iskustava u postupcima oduzimanja imovinske koristi. Sekciju je otvorio **Paul Notenboom**, javni tužitelj iz Nizozemske. U svojem izlaganju kazao je kako su svi složni u ocjeni da su koruptivna kaznena djela motivirana isključivo željom za ostvarenjem profita iako ne postoji općeprihvaćena definicija korupcije. U svjetlu navedenog, učinkovitost u suzbijanju korupcije nije moguće ostvariti bez intenziviranja suradnje, uspostave komunikacije s različitim tijelima u različitim zemljama u najranijoj fazi istraživanja tih kaznenih djela i zamrzavanjem imovine. U nastavku svojeg izlaganja g. Notenboom nije prikazivao konkretna rješenja u nizozemskom zakonodavstvu, nego je kroz studiju slučaja nastojao upoznati sudionike seminara s načinom kako postupaju nadležna tijela u Nizozemskoj u postupcima oduzimanja imovinske koristi. O španjolskom sustavu oduzimanja imovinske koristi govorio je javni tužitelj **Antonio Roma Valdés**. Kao glavne prepreke uspješnom oduzimanju imovinske koristi u Španjolskoj identificirao je nepostojanje Ureda za povrat protupravno stečene imovinske koristi te kompleksnost organizacije pravosudnog sustava Španjolske, koji se u znatnoj mjeri razlikuje od sustava pravosuđa u drugim državama članicama Europske unije. To samo pridonosi produblivanju jaza, koji neupitno postoji među državama članicama Unije u smislu nepostojanja uzajamnog povjerenja zbog bojazni u gubitak suvereniteta u kaznenom području. Nakon toga je o belgijskim iskustvima u postupku oduzimanja imovinske koristi izlagao **Jean-Michel Verelst**, zamjenik ravnatelja u Centralnom uredu za zapljenu i oduzimanje imovinske koristi u Bruxellesu, Belgija. Njegovo je izlaganje bilo podijeljeno na četiri dijela. U prvom je dijelu govorio o načelu uzajamnog priznanja stranih sudskih odluka kao kamenu temeljcu pravosudne suradnje u kaznenim stvarima u Europskoj uniji. U drugom je dijelu analizirao belgijsko zakonodavstvo primjenjivo u postupku oduzimanja imovinske koristi. Konkretno, analizirao je belgijski zakon od 5. kolovoza 2006. godine, pri čemu je posebnu pozornost posvetio obligatornim i fakultativnim razlozima za odbijanje izvršenja naloga za zapljenu i oduzimanje imovinske koristi. U trećem dijelu svojeg izlaganja pružio je sudionicima seminara pojedine praktične informacije o postupku oduzimanja imovinske koristi, uz jasno razgraničenje nadležnosti pojedinih tijela unutar belgijskog pravosudnog sustava. U posljednjem dijelu svog izlaganja opisao je strukturu, položaj i zadaće Centralnog ureda za zapljenu i oduzimanje imovinske koristi. Naglasio je kako taj ured nema pravnu osobnost, nego je u organizacijskom smislu dio belgijskog Ureda javnog tužiteljstva, i kako Ured nije nadležno pravosudno tijelo u smislu instrumenata usvojenih u području pravosudne suradnje u

kaznenim stvarima na razini Europske unije. Naprotiv, glavne su zadaće toga tijela pružanje podrške tužiteljima, istražnim sucima i drugim tijelima kaznenog progona u području zapljene imovine, progona i oduzimanja protupravno stečene imovinske koristi i izvršenja pravomoćnih naloga, odnosno odluka o oduzimanju imovinske koristi. Posljednje izlaganje u okviru druge sekcije održao je **Muthupandi Gànesan**, odvjetnik iz Ujedinjenog Kraljevstva. U svojem izlaganju govorio je o povijesti razvoja režima oduzimanja imovinske koristi u Ujedinjenom Kraljevstvu, pravnim i praktičnim izazovima koje je donio zakon koji uređuje materiju oduzimanja protupravno stečene imovinske koristi iz 2002. godine (*Proceeds of Crime Act*) i važnim izmjenama koje u tom pogledu donosi Zakon o teškim kaznenim djelima iz 2015. godine (*Serious Crime Act*). Istaknuo je nekoliko glavnih pravnih problema u ovom području. Iako na prvi pogled korist ostvarena kaznenim djelom djeluje kao jednostavan pojam, u biti je riječ o vrlo kompleksnom pravnom problemu. Velike se teškoće pojavljuju kod izračuna visine iznosa protupravno ostvarene imovinske koristi počevši od dileme treba li prihvatiti neto ili bruto načelo prilikom izračuna. Nadalje, prema njegovu mišljenju, problem je i odrediti tko je ostvario protupravnu imovinsku korist u određenim slučajevima, kao primjerice kod kaznenih djela davanja/primanja mita. Dodatni problem jest i činjenica da je riječ o području koje ima brojne dodirne točke s drugim područjima prava, poput prava društava i stečajnog prava. Sudovi stoga često nisu voljni odlučivati u slučajevima oduzimanja imovinske koristi, jer je riječ o vrlo kompleksnim predmetima koji nerijetko podrazumijevaju velike količine dokumentacije.

G. **Muthupandi Gànesan** otvorio je svojim izlaganjem i treću sekciju posvećenu oduzimanju imovinske koristi u kibernetičkom prostoru. Govorio je o razlikama između tradicionalnog koncepta pranja novca i pranja novca u kibernetičkom prostoru. Istaknuo je kako je s aspekta oduzimanja imovinske koristi najveći problem u kibernetičkom prostoru to što on omogućava anonimizaciju, odnosno sudjelovanje u raznim kriminalnim aktivnostima bez navođenja ikakvih identifikacijskih podataka. U nastavku izlaganja upoznao je sudionike seminara s problemima koje *bitcoini* i ostale virtualne valute predstavljaju u ovom kontekstu. Četiri temeljne karakteristike virtualnih valuta koje generiraju sve poteškoće s kojima se nacionalna tijela kaznenog progona suočavaju, prema mišljenju g. Gànesana, jesu anonimnost vlasnika tih valuta, podnormiranost te materije, odnosno izostanak bilo kakve pravne regulacije statusa virtualnih valuta, činjenica da su virtualne valute lako zamjenjive za tradicionalna sredstva plaćanja te činjenica da tok novca u kibernetičkom prostoru nužno obuhvaća jurisdikciju više od jedne zemlje. Međutim, da ipak postoji način za uspješno nošenje s kibernetičkim kriminalitetom i oduzimanje imovinske koristi ostvarene u okviru tih djelatnosti, g. **Gànesan** pokazao je na primjeru poznatog slučaja puta svile (*Silk Road Case*), gdje je glavni i odgovorni počinitelj g. Ross Ubricht osuđen po svih sedam točaka optužbe, a zaplijenjeni su i *bitcoini* u protuvrijednosti od 79,8 milijuna dolara. Iduće i posljednje izlaganje u ovoj sekciji na temu uloge privatnog sektora u potrazi za imovinskom korišću u slučajevima kibernetičkog pranja novca održala je **Paula Lavric**, konzultantica u *Deloitteu*, Bukurešt. Uvodno je objasnila i dovela u vezu temeljne pojmove, poput

kibernetičkog kriminaliteta i pranja novca u kibernetičkom prostoru. Nakon toga prešla je na opis najnovijih shema pranja novca u kibernetičkom prostoru, gdje je kao ključne identificirala *on-line* kockanje, *on-line* igrice te mrežne stranice za *on-line* kupnju i dražbu. U odnosu na *on-line* kockanje istaknula je kako ono implicira veliki broj novčanih transakcija, uslijed čega je lakše zamaskirati ilegalno podrijetlo i tok novca, te da su dobici od kockanja neoporezivi u većini jurisdikcija. Što se tiče *on-line* igrice, ono što ih čini privlačnima za kibernetičko pranje novca jest to što su korisnički računi anonimni, zbog čega je nemoguće pratiti i istraživati tok novca, a teškoće postoje i u traženju odgovora na pitanje čija će državna tijela biti nadležna za istraživanje i procesuiranje takvih i sličnih slučajeva. Napokon, mrežne stranice za *on-line* kupnju i dražbu mehanizmi su putem kojih se kreiraju lažne dražbe i prodaju lažna dobra u svrhu pranja novca. Svoje je izlaganje zaključila opisom metoda istraživanja sumnjivih transakcija. U tom pogledu razlikujemo direktne i indirektne metode istraživanja. Pri tom direktna metoda istraživanja podrazumijeva izradu financijskog profila osobe, uz korištenje podacima o njegovim/njezinim bankarskim računima, imovini i troškovima, dok se indirektna metoda oslanja na izradu bihevioralnog profila osobe, uz uzimanje u obzir njegove/njezine osobne karakteristike, životnog stila i slobodnih aktivnosti.

Prije posljednje sekcije, odnosno okruglog stola, **Michael Hopmeier**, sudac na Krunskom sudu u Londonu, održao je izlaganje na temu oduzimanja i povrata protupravno stečene imovinske koristi iz perspektive sudaca. Naglasio je kako korupcija, osim što oštećuje ekonomiju Europske unije za otprilike 120 milijardi eura godišnje, dovodi i do erozije povjerenja javnosti u funkcioniranje pravne države i ima brojne druge štetne učinke. Prema njegovu mišljenju, sustav oduzimanja imovinske koristi kakav je uspostavljen u Ujedinjenom Kraljevstvu trebao bi poslužiti kao model sustava i brojnim drugim državama u svijetu budući da je Ujedinjeno Kraljevstvo među najuspješnijim zemljama po stopi povrata protupravno stečene imovinske koristi. Sustav poznaje četiri temeljne metode povrata: oduzimanje imovinske koristi nakon osude zbog počinjenog kaznenog djela, civilni model oduzimanja imovinske koristi bez osude, zapljenu gotovog novca (*forfeiture of cash*) i privatne tužbe koje podnose države. Pozivajući se na postojeću judikaturu Europskog suda za ljudska prava, otklonio je sve dvojbe o kompatibilnosti civilnog modela oduzimanja imovinske koristi bez prethodne osude sa standardima zaštite ljudskih prava razvijenima od strane Suda kako u pogledu prava na vlasništvo zajamčenog čl. 1. Protokola 1 uz Europsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda tako i u pogledu prava na pravično suđenje iz čl. 6. Konvencije. Zaključno je dao pregled vodećih međunarodnopravnih instrumenata usvojenih u ovom području i opisao kako bi trebao izgledati postupak suradnje nadležnih tijela u drugim državama članicama s tijelima u Ujedinjenom Kraljevstvu.

Na samom završetku seminara organiziran je okrugli stol sa sućem **Hopmeierom** kao moderatorom i uz sudjelovanje **Leifa Gortsa**, **Oscara Solzana**, **Paula Notenbooma**, **Muthupandi Ganesana** i **Paule Lavric** kao govornika. Cilj je okruglog stola bio iz nacionalne perspektive analizirati pojedine odredbe Direktive 2014/42/EU Europskog

parlamenta i Vijeća od 3. travnja 2014. o zamrzavanju i oduzimanju predmeta i imovinske koristi ostvarene kaznenim djelima u Europskoj uniji. Sudionici okruglog stola bili su složni u ocjeni da je predmetna Direktiva instrument koji treba pozdraviti u svjetlu konsolidacije napora poduzetih na razini Europske unije kako bi se počiniteljima kaznenih djela oduzeo ilegalno stečeni profit. Ipak, ostaje dojam da pojedina rješenja usvojena u Direktivi, primjerice način na koji je osmišljen model oduzimanja imovinske koristi bez osude, ne zadovoljavaju i da postoji još dosta mjesta za napredak u ovom području.